

DELO Z NOVIM UČBENIKOM ZA ZEMLJEPIS ZA ŠESTI RAZRED OSNOVNE ŠOLE

Marija Košak*

Učni načrt, ki je bil sprejet 11.10.1983, vsebuje določene novosti, s katerimi se mora uskladiti tudi vsa didaktična literatura. Na podlagi teh zahtev je sestavljen tudi učbenik, ki je sestavni del didaktičnega kompleta (učbenik, album diapozitivov in grafoskopskih prosojnic, neme karte, atlas).

Kaj vsebuje novi učbenik in kakšne so zahteve, ki jim prinaša tako sestavljen učbenik?

Vsebina učbenika je razdeljena na osem poglavij, ki vsebujejo različno število učnih enot in predstavljajo zaključeno celoto. Delitev je nastala na podlagi predvidenega časa za njihovo obravnavo.

Uvodna tematika vključuje vsebine iz matematične in splošne geografije. Te zahtevne vsebine mora učenec spoznati pred obravnavo regionalnogeografskih tem in obsegajo približno 1/4 učbenika. Precej obsežna odmera prostora tej tematiki je posledica dejstva, da gre za tista temeljna znanja, ki so po svoji zapletenosti in zahtevnosti učencu te starosti težko osvojljiva. Zato obravnavana te vsebin upošteva didaktična načela nazornosti in dostopnosti v največji možni meri. Tako je v učbeniku vsebina predstavljena z grafičnimi ponazorili določenih dejstev in značilnosti.

Drugo poglavje obravnava upodabljanje zemeljskega površja. V bistvu gre za nadgradnjo znanj, pridobljenih v 4. in 5. razredu. Zahteva veliko vaj in s tem razvija spretnosti in navade učencev, kar jim kasneje omogoča hitro orientacijo in opredelitev cele vrste značilnosti pri naslednjih enotah.

Splošni uvod v spoznavanje prve celine, s katero se učenci srečajo pri svojem zemljepisnem izobraževanju, je zajeto v tretjem poglavju. V ospredju je osvojitve novih pojmov Evroazija, Evropa in Medmorska Evropa. Istočasno je še uvod v spoznavanje naravnogeografskih značilnosti Medmorske Evrope in geografsko lego posameznih območij kot izhodišče za regionalizacijo.

Vsa ostala poglavja so koncipirana približno enako: po uvodni opredelitvi lege in spoznavanju politične slike določenega območja, kar je potrebno zaradi orientacije, so vključene naravnogeografske značilnosti in družbenogeografska dejstva.

Zaključno poglavje predstavlja sintetični prikaz vseh naravnogeografskih značilnosti Medmorske Evrope.

* dipl. geog., višja predavateljica, Pedagoška akademija, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad, glej izvleček na koncu Obzornika

Verbalno -tekstualni del učbenika ni zelo obsežen in je omejen na temeljna znanja. Naloge spodbujajo učence k aktivnemu pridobivanju znanj in spretnosti. Poudarjeni so pojmi. Po potrebi so dodane posameznim enotam vsebine s temeljnimi ugotovitvami. Vse to naj bi pomagalo učencem pri utrjevanju znanja. Snov je posredovana v majhnih zaključenih odstavkih, kot jo je močno spoznati v učnem koraku in omogoča doseganje posameznega vzgojnoizobraževalnega smotra. Učbenik se je izognil naštevanju dejstev, ni podan enciklopedično, ni obremenjen s podatki in spodbuja učitelja, da sam ali s pomočjo didaktične literature dopolni in obogati trditve, upoštevajoč zahtevnost razreda. Besedilo zahteva analizo, ugotovitev, kaj informacija pove, in oblikovanje posplošitve.

Metodična zasnovanost učbenika temelji na zahtevi po čim večji aktivnosti učencev. Zato vsakemu sklopu informacij sledi ustrezna aktivnost, ki pa jo učenec ne more opraviti brez uporabe atlasa, slike ali skice. Potrditev odgovora da učitelj. Za konkretizacijo posplošitve učitelj in učenci poiščejo nove primere in dejstva. Tako se aktivirajo učenčeva razmišljanja in učenec se usposablja za praktično uporabo novih spoznanj. Učenci spoznajo slehernno območje ali celo regijo kot splet vrste elementov in dejavnikov. Součinkovanje in soodvisnosti spoznajo po analitično sintetični poti.

Zemljepisne vsebine povzročajo na tej stopnji nekaterim učencem težave pri osvajanju novih spoznanj zaradi nerazumevanja in nepoznavanja vrste geografskih pojmov. Uveljavljeno načelo, da se splošnageografski pojmi obravnavajo pri tistih vsebinah, kjer se pojavijo prvič v določeni regiji, je upoštevano in jim je v učbeniku posvečena posebna pozornost. Pojmi so poudarjeni in izpostavljeni. Nekaterih pojmov učenci tudi s pomočjo še tako dobrega opisa, razlage in prikaza ne morejo spoznati oz. razumeti. Zato mora učitelj vzporedno z obravnavo pojma v razredu usmeriti učence, če je to le mogoče, tudi na opazovanje pojma v neposrednem okolju, kjer bo veliko lažje ugotoviti bistvene značilnosti in odnose med njihovimi lastnostmi. Na ta način bodo razumeli soodvisnosti, prišli do zaključkov, posplošitve in do usvojitve pojma.

Poleg tekstualnega dela so v učbeniku slike (74) in grafični prikazi (skice, zemljevidi, 87), ki so enakovredni besednemu delu in ravno tako zahtevajo analizo in posplošitve. Vključene so za večjo jasnost razlage, pogosto tudi zaradi pridobivanja novih znanj spričo njihove bogate vsebine. Učbenik ni edini informator, je sestavni del didaktičnega kompleta, šele z njihovo uporabo tvori zaključeno celoto. Ta povezanost se posebno izpričuje v odnosu do atlasa in to tako močno, da učbenika brez atlasa sploh ni mogoče uporabljati. Pogoji za uspešno uporabo učbenika v šoli je učiteljevo dobro poznavanje zasnove in zahtev učbenika. Učbenik je osnova za učiteljevo pripravo, opozarja ga na obseg posameznih enot in merilo zahtevnosti. Učbenik dopušča vključevanje drugih primerov in dejstev, pomembnih za pravilno razumevanje obravnavane vsebine in doseganja posplošitve. Učitelj mora učence poučiti o načinu dela z učbenikom. Opozoriti jih mora, da so vsi elementi učbenika (besedilo, slike, grafični prikazi) enakopravni in so vir informacij. Učenci morajo dojeti, da z učenjem na pamet ne morejo odgovarjati na postavljena vprašanja. Učitelj jim pomaga tako, da z dodatnimi vprašanji lažje prihajajo do rešitve. Tako se razvija operativno znanje in sposobnosti mišljenja.

Učbenik daje učencem osnovne informacije in jih vodi v aktivno pridobivanje novih spoznanj ne samo z besedilom, temveč tudi z opazovanjem slik, skic in zemljevidov, in za samoizobraževanje, kar je eden pomembnih ciljev vzgojnoizobraževalnega procesa. Učbenik usmerja učenca v delo, spodbuja k reševanju nalog in razvija njegove sposobnosti in spretnosti. Učencem olajša oblikovanje

ustreznih predstav, ugotavljanje bistva in osvajanje pojmov.

Oblika delovnega učbenika ima namen omogočiti učencem, da z njegovo pomočjo in ostalimi sestavinami učnega kompleta pridejo do zaključkov, do splošitev in tako do uporabnega znanja.

Primer učne priprave za izvedbo učne enote s pomočjo učbenika in ostalih sestavin učnega kompleta

Učna enota: Alpski svet

Vzgojnoizobraževalni smotri: učenci

- določijo lego Alp,
- poznajo različne delitve Alp,
- opišejo ledenik,
- opredelijo tip podnebja,
- razložijo značilnosti rastja.

Učna oblika: frontalna.

Učne metode: delo z učbenikom, razgovor, razlaga.

Učna sredstva: učbenik, atlas, diapozitivi, prosojnica, stenski zemljevid.

Novi pojmi: ledeniška groblja - morena, ledeniški jezik, ledeniški potok, ledeniško jezero.

Zaporednost didaktičnih komponent učnega procesa:

1. Uvajanje
2. Osvajanje novih vsebin
3. Utrjevanje
4. Ponavljanje

Izvedba:

Uvajanje: razgovor o značilnostih Slovenije, njenega gorskega sveta (ali o zimskih športih, idr.).

Napoved: Alpski svet ni samo v Sloveniji. Kaj je podobnega našim Alpam in česa še ne vemo o alpskem svetu, bomo spoznali v evropskem gorovju Alpe.

Organizacijska navodila: uporabljali bomo učbenik, atlas, slike, prosojnice in stenski zemljevid.

1. učni korak

Odprite učbenik str. 103!

Analiza besedila in delo z atlasom in stenskim zemljevidom ter diapozitiva Mt. Blanc.

Ugotovite: Alpe ležijo: v zmernem pasu

od Ligurskega zaliva do Panonske nižine

v Franciji, Švici, Z. Nemčiji, Avstriji, Italiji in Jugoslaviji

2. učni korak

Učbenik str. 104! Alpe so mladonagubano gorovje. Kaj to pomeni?

Analiza besedila, skic v učbeniku in na prosojnici.

Ugotovitev: Alpe so mladonagubano gorovje. Nastale so z gubanjem morskih

* mag. geog., raziskovalec, SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 3

** dipl. geog., sodelavka, Institut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7

usedlin. Značilne so velike višine, podolžne in prečne doline, slemenitev Z-V, razlikujejo se po zgradbi (severnoapneniške, kristalinske in južnoapneniške) in po legi (zahodne Alpe, vzhodne Alpe).

3. učni korak

Učbenik str. 105! Alpe imajo gorsko podnebje - kaj to pomeni?

Analiza klimogramov in besedila.

Ugotovitev: gorsko podnebje - mrzle zime, hladna poletja, obilo padavin, sneg.

Ledeniki - nakopičene plasti snega in ledu, ki polzijo navzdol, rušijo - ledeniški nanosi - led. groblje. Na koncu ledenika - ledeniški jezic - se oblikuje ledeniški potok. Ledeniško jezero. V atlasu poiščemo večje reke, ki izvirajo v Alpah. Glede na svet, kjer tečejo in na podnebje v tem svetu, ugotovimo, da so lahko pomemben vir energije.

5. učni korak

Učbenik str. 106!

Rastje v Alpah je odvisno od lege. Analiza besedila, skice, slike.

Ugotovitev: V alpskem svetu so značilni rastlinski pasovi.

Utrjevanje:

Analiza slike - diapozitiva Alp - gube in preoblikovanje površja. Skica po diapozitivu nastaja pred učenci.

S pomočjo slike in skice sledi ugotovitev: Alpe so mladonagubano gorovje - različna gozdna meja glede na lego - kje je naselitev.

Ponavljjanje

Ob novem diapozitivu Alp - Churfirsten (A 61 E1) ugotovimo gube, poiščemo v atlasu, kje je ta gora. Ugotovimo podolžno in prečno dolino, značilnosti rastja in zaključimo: Alpe imajo značilnosti mladonagubanih gorovij z

- izraženo slemenitvijo,
- višino,
- podolžne in prečne doline,
- rastje, ki se spreminja z nadmorsko višino zaradi sprememb podnebja in
- v višjih legah tudi ledenike so najboljše evropsko gorovje.

Opomba: Vzoredno z delom z učbenikom, atlasom, stenskim zemljevidom in slikami nastaja dispozicija v obliki miselnega vzorca: